



Depremi Deneyimleme Türüne Bağlı Olarak Kişilerdeki Kaygı ve Semptom Düzeylerinin İncelenmesi

Investigation of Anxiety and Symptom Levels of Individuals Depending on the Type of Earthquake Experience

1.Esmanur Yüksek^{*,1} 

2.Rabia Yener² 

3. Arzu Çalışkan Sarı³ 

Özet

6 Şubat depremlerinde yaşanan yıkım ve kayıplar toplumun psikolojik sağlığı üzerinde derin izler bırakmıştır. Bu izlerin onarılması ve sonraki süreçte meydana gelebilecek afetlerin oluşturabileceği hasarları en aza indirebilmek amacıyla mevcut durumun farklı bağlamlarda, detaylı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı da depremi dolaylı olarak deneyimleyen bireylerin deprem kaygısı ve semptom düzeylerini deprem bölgesinde bir yakına sahip olma, deprem sonrası günlük medya takibi, deprem sonrası suçluluk duygusu yaşama sıklığı ve demografik değişkenler (cinsiyet, yaş, öğrenim durumu) bakımından incelenmesidir. Bireylerin deprem kaygı ve semptom düzeylerinin ölçülmesinde Deprem Kaygı Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri kullanılmıştır. 18-60 yaş aralığındaki 205 katılımcıdan Google Forms aracılığıyla toplanan veriler incelendiğinde; deprem kaygı düzeyinin deprem sonrası günlük medya takibine göre farklılaştığı, semptom düzeyinin deprem bölgesinde yaşayan bir yakına sahip olup olmamaya göre farklılaştığı, cinsiyetin ve eğitim düzeyinin hem deprem kaygısı hem de semptom düzeyi üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Ayrıca; yaşın deprem kaygı düzeyi ile ilişkisi incelendiğinde, yaştaki artışa bağlı olarak deprem kaygı düzeyinde azalmanın olduğu belirlenmiştir. Son olarak, deprem sonrası suçluluk duygusu yaşama sıklığı arttıkça hem deprem kaygısı hem de semptom düzeyinin arttığı, yani aralarında pozitif yönde bir ilişki olduğu saptanmıştır. Elde edilen bulguların toplumdaki tüm bireyleri kapsayan önleme ve müdahale programlarının geliştirilmesi ve duyarlı bir afet dilini içeren afet kültürünün oluşturulması noktasında destekleyici olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: 6 Şubat depremi, deprem kaygısı, depreme dolaylı maruziyet, felaketler sonrası medya takibi.

Abstract

The February 6 earthquakes left deep scars on the psychological health of the society. In order to repair these scars and minimize the damages that may be caused by future disasters, the current situation needs to be addressed in detail in different contexts. The aim of the current study is to examine the earthquake anxiety and symptom levels of individuals who indirectly experienced the earthquake. In this examination, having relatives in the earthquake zone, daily media monitoring after the earthquake, frequency of post-earthquake guilt and demographic variables (gender, age, education level) were discussed. Earthquake Anxiety Scale and Short Symptom Inventory were used to measure the earthquake anxiety and symptom levels of individuals. The data collected from 205 participants (aged between 18 and 60) through Google Forms showed that people's earthquake anxiety varies according to the frequency of media monitoring after the earthquake. In addition, the level of psychological symptoms differed according to having relatives in the earthquake zone. Gender and education level were also effective on both earthquake anxiety and symptom level. In addition, when the relationship between age and earthquake anxiety level was analysed, it was determined that there was a decrease in earthquake anxiety level depending on the increase in age. Finally, it was found that as the frequency of experiencing post-earthquake guilt increased, both earthquake anxiety and symptom level increased, that is, there was a positive relationship between them. The findings of the study may help the development of intervention programs covering all individuals in the society and the creation of a disaster culture including a sensitive disaster language.

Keywords: February 6 earthquake, earthquake anxiety, indirect exposure to earthquake, media monitoring after disasters.

* Sorumlu Yazar

¹ Psikolog, Sivas, Türkiye, pskesmanuryukse@gmail.com

² Psikolog, Samsun, Türkiye, psk.rabiayener@gmail.com

³ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Çankırı, Türkiye, arzucaiskan26@gmail.com



Başvuru/Submitted: 26/10/2024

Kabul/Accepted: 19/11/2024

Yayın/Online Published: 18/12/2024

Atıf/Citation: Yüksek, E., Yener, R. ve Çalışkan Sarı, A. (2024). Depremi deneyimleme türüne bağlı olarak kişilerdeki kaygı ve semptom düzeylerinin incelenmesi. *Psikolojik Araştırma Perspektifleri Dergisi*, 1(2), 158-183
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14512615>

Toplumda günlük yaşamın akışını bozarak fiziksel, ekonomik hasarlara ve sosyal kayıplara neden olan olaylar ‘afet’ olarak adlandırılmaktadır (Özkan ve Çetinkaya Kutun, 2021). Afetlerin gerçekleşme nedenlerine göre doğal afet, insan kaynaklı afet, teknoloji kaynaklı afet ve karmaşık afet olarak farklı şekillerde sınıflandırıldığı görülmektedir (Altun, 2018). Bu sınıflandırmalar içerisinde yer alan ve doğa olayları kaynaklı gerçekleşen doğal afetler; toplumun devamlılığı ve kurulu düzeni için tehdit oluşturabilecek kritik olaylardır. Bu kritik olayların başında da toplumların belleğine kazınan ve ciddi bir risk unsuru olan depremler yer almaktadır (Karakuş, 2013).

Depremler, toplumdaki gündelik işleyişi sekteye uğratarak var olan düzende değişimi beraberinde getirebildiğinden geniş çaplı toplumsal sonuçlar da doğurabilmektedir. Fizyolojik ihtiyaçların yanı sıra varoluşsal güvenlik duygusu gibi temel gereksinimlerin de derinden sarsılması, alışlagelen düzenin uzun bir dönem bozulması, yaşanan kayıplar sonucu sosyal destek ağlarının zarar görmesi gibi etmenler hem bireyde hem de toplumda var olan bütünlük anlayışının zedelenmesine neden olmaktadır (Tunca Kömürcü, 2022).

Meydana gelen hasarların, kayıpların ve aksamaların etki ettiği alan büyüdükçe, bu durumun topluma yayılan bir travmaya dönüşme riski artmaktadır. 06.02.2023 tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş merkezli depremlerin de bu açıdan risk barındırdığı düşünülmektedir. Bu tarihte ilk olarak Pazarcık merkezli 7,7 şiddetinde bir deprem, ardından Elbistan merkezli 7,6 şiddetinde ikinci bir deprem meydana gelmiştir. Bu iki depremi takip eden günlerde çok sayıda artçı deprem gerçekleşmiştir (Yelboğa, 2023). Bu depremler 11 ilde (Kahramanmaraş, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Adana, Adıyaman, Osmaniye, Hatay, Kilis, Malatya ve Elâzığ) yaklaşık 16 milyon insan tarafından hissedilmiş, bölgede hasar ve kayıplara neden olmuştur (Cengiz ve Peker, 2023).

Kahramanmaraş merkezli bu depremlerin toplumsal etkilerini incelemek amacıyla yapılan bir araştırmada; katılımcılar depremin ardından yaşadıkları kayıplar sonucunda stres, korku ve depresyon şikâyetleri olduğunu belirtmişlerdir (Bozkurt, 2023). Bazı katılımcılar, yitirdikleri şeyleri geri getirmenin mümkün olmadığını ve hayatlarının anlamını kaybettiklerini düşünmektedir. Yapılan görüşmelerde depremden sonraki süreçte; kaygı, korku, uykusuzluk, sinirlilik hali, saldırganlık içeren eylemler, ilgi bekleme, odaklanma sorunları, unutkanlık, anlamsızlık yaşama ve boşluk duygusu gibi psikolojik belirtilerin olduğu dile getirilmiştir (Bozkurt, 2023).

Deprem sonrasında yaşanan bu tür belirtiler; kısa süreli etkilerinin yanı sıra uzun süreli ve toplumun hafızasına kazınan kalıcı etkilere de neden olabilmektedir. Bunun sebebi; yaşanan felaketin yalnızca depremi doğrudan deneyimleyen bireylerde değil, dolaylı olarak deneyimleyen bireyler üzerinde de -alanyazında ikincil travma veya üstlenilmiş travma olarak değerlendirilen- travmatik bir deneyim oluşturmaktadır. Bu ikincil travma deneyiminin travmatik olaya maruz kalmış bireylerle yakından temas eden meslek çalışanlarında da görüldüğü alanyazında yer almaktadır (Bıçakçı, 2023; Gören, 2023; Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018; Yanbolluoğlu, 2019). Dolayısıyla deprem bölgesinde görev alan meslek çalışanları ve gönüllülerin depremzedelere yardım faaliyetlerinde bulunarak ve deprem sonrası ortamı deneyimleyerek ikincil travmatik stres yaşama açısından risk taşıdığı düşünülebilir. Bu şekilde dolaylı olarak travmaya maruz kalmış bireyler de travmayı yaşamış bireylere benzer şekilde belirtiler yaşayabilmektedir (Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018).

Alanyazında üstlenilmiş travma veya ikincil travma olarak yer edinen bu süreçte önemli bileşenlerden biri de empati ve suçluluktur. Empati özellikle deprem gibi travmatik bir olaya doğrudan maruz kalanların duygularıyla özdeşim kurmayı da sağlamaktadır. Bunun sonucunda depremi doğrudan deneyimlememiş kişilerde yardım davranışına yönelmek veya günlük hayatına devam ederken suçluluk duymak gibi tepkiler görülebilmektedir.

Başkalarının ihtiyaç ve duygularına odaklanmayı sağlayan empati, bu ihtiyaçlar giderilemediğinde veya somut olarak bir eylemde bulunulmadığında beraberinde suçluluk

duygusunu getirebilmektedir (Örs Gevrekçi ve Çırakoğlu, 2017). Deprem sonrasında depremzedeler ile kurulan empati sonucu, yaşanan kayıplar için kendini suçlama, yeterince yardımcı olunamadığına dair endişeler, günlük hayata devam ederken kötü hissetme gibi suçluluk ve kaygı barındıran davranış ve duygular oluşabilmektedir. Bir doğal afete tanıklık etmek, insanları ve yaşamlarını derinden sarsan ve stres doğuran bir deneyimdir. Böyle bir deneyimde bu ve benzeri duyguların oluşumu normal olmakla birlikte; bu duygulardaki sıklık, şiddet ve yoğunluk önemli ölçütlerdir.

İkincil travmatik stres, empati ve suçluluk gibi tüm bu kavramlar deprem yaşantısı sonrası tepkileri açıklamakta önemli yer tutmaktadır. Ancak günümüzde bu süreç ve tepkilerin kapsamı yalnızca depremi doğrudan deneyimlemiş, deneyimleyenlerle bağlantı kurmuş veya depremin sonuçlarını gözlemlemiş bireylerle sınırlı kalmamaktadır. Bunun nedeni geleneksel medya ve yeni medya araçları üzerinden yoğun bilgi akışına maruz kalınması ve bu araçların sunduğu kanallar aracılığıyla afet bölgesiyle kolay ve hızlı iletişim kurulabilme imkanına sahip olunmasıdır. Depremi doğrudan deneyimlememiş bireyler de içinde bulundukları belirsizliği azaltmak ve yaşanan kaotik süreci anlamlandırmak amacıyla bu imkana yönelmektedir.

Türkiye genelinde son zamanlarda yaşanan olağanüstü hâl, acil durum, deprem, sel gibi doğal afetler olarak adlandırılan kritik süreçlerde sosyal medya araçları kullanımı artmaktadır (İri, 2023). Bu durum yanlış bilgilerin kolay yayılmasının (Demiröz, 2020; İri, 2023) yanında felaketleri doğrudan deneyimlememiş bireylerin de yaşananlara daha yakından tanıklık etmesine neden olmaktadır. Bu tanıklık sırasında maruz kalınan haberlerin içeriğine bakıldığında da deprem bölgesine dair bilgilendirici olmaktan uzak, ağırlıklı olarak ölümler, yaralanmalar, bina yıkımları gibi ajite görüntüler sıklıkla yer almaktadır ve bu durum bireyleri içerikler karşısında savunmasız bırakmaktadır.

Türkiye'nin en çok ziyaret edilen haber sitelerindeki deprem içerikli haberlerin risk iletişimi bağlamında incelendiği bir araştırmada, internet haber sitelerinin depremin haberleştirilmesinde tercih ettikleri görsellerin bilgilendirme ve eğitmeye yönelik olmaktan

ziyade, deprem anını ve sonrasını betimlemeye yöneldiği sonucuna ulaşılmıştır (Vural ve ark., 2022). 6 Şubat depremine dair Niğde’de yapılmış olan araştırmada ise deprem sürecinde sosyal medyada maruz kalınan paylaşımların en fazla üzüntü, birlik ve beraberlik, çaresizlik duygularını hissettirdiği belirtilmiştir (İri, 2023). Yine 6 Şubat depremi sonrası yapılan araştırmalardan birinde depremi doğrudan deneyimlememiş bazı bireyler deprem korkusu, kendini depremzedelerin yerine koyma, güvensizlik, üzüntü, öfke, çaresizlik, suçluluk, ağlama, uyku düzenlerinde bozulma gibi yaşantılarını ifade etmişlerdir (Gören, 2023). Bir diğer araştırmada yetişkinlerde ikincil travmatik stres tepkilerine benzer tepkilere rastlanmıştır (Gören, 2023). Bu bilgiler doğrultusunda maruz kalınan haberler neticesinde bireylerin doğrudan deneyimlemedikleri olay karşısında olumsuz etkilenebilecekleri düşünülmektedir.

Bahsedilen olumsuz etkiler düşünüldüğünde ve gündemden haberdar olma hızının ve haberleri yalnızca bilgi yoluyla değil görsel olarak ve ses yoluyla da edinme sıklığının arttığı dikkate alındığında afetlerin afetzedeler ve yardım çalışanları dışındaki bireyler üzerindeki etkisinin incelenmesinin gerekliliği görülebilmektedir. Mevcut çalışmada bu gereklilikten hareketle ülkemizi derinden etkileyen 6 Şubat depremi özelinde depremi doğrudan deneyimlememiş bireylerin deprem kaygı düzeyleri ve semptom düzeylerinin Deprem Kaygı Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri ile incelenmesi ve belli demografik değişkenler açısından karşılaştırılması amaçlanmıştır. Böylelikle doğal afetler sonucunda yaşanan kitlesel travmalara daha kapsayıcı bir bakış açısı getirerek geliştirilebilecek müdahale ve önleme programlarında üzerinde durulması gereken noktaları tespit edebilmek, Türkiye’deki deprem alanyazınına ve alanda çalışan meslek elemanlarına katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmaya 6 Şubat 2023 depreminin gerçekleştiği iller (Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Malatya, Diyarbakır, Kilis, Şanlıurfa, Adıyaman, Osmaniye, Adana ve Elazığ) dışında ikamet eden 205 kişi katılmıştır. Katılımcılar kolayda örnekleme yöntemiyle çalışmaya dahil edilmiştir. Katılımcıların 129’u (%62,9) kadın, 76’sı (%37,1) erkektir.

Katılımcıların yaşları 18 ile 60 arasında değişmektedir. Yaş ortalaması ise 31,19'dur (SS= 11,066). Katılımcılara ait demografik bilgiler Tablo 1'de özetlenmiştir.

Ölçüm Araçları

Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların cinsiyet, eğitim düzeyi gibi demografik bilgilerinin yanında deprem kaygısı ve semptom düzeyleri ile ilişkili olabileceği düşünülen deprem bölgesinde yakınının bulunması, deprem sonrası günlük medya takibi ve deprem sonrası suçluluk duygusu yaşama sıklığı değişkenlerinin de öğrenilmesi için araştırmacılar tarafından Demografik Bilgi Formu oluşturulmuştur.

Deprem Kaygı Ölçeği

Deprem Kaygı Ölçeği (DKÖ) geliştirme çalışması Şubat 2023 depremlerinden sonra deprem kaygısını ölçmek için bir araç geliştirmek amacıyla Bal ve Akgül tarafından gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda 34 maddelik bir ölçek elde edilmiş ve ölçeğin 18-65 yaş aralığı için geçerli ve güvenilir bir ölçek olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Bal ve Akgül, 2023). Ölçeğin orijinal çalışmadaki güvenilirliği .87 olarak bulunmuştur (Bal ve Akgül, 2023). Beşli Likert tipi bir ölçek olan Deprem Kaygı Ölçeğinde; maddelere verilen yanıtlar, doğrudan kaygı durumunu yansıtan ifadelerde “hiç katılmıyorum”dan “tamamen katılıyorum”a doğru, 1’den 5’e sayısal değerler verilerek puanlanmaktadır (Bal ve Akgül, 2023). Ölçekten alınan yüksek puan deprem kaygısının yüksek olduğunu, alınan düşük puan ise deprem kaygısının düşük olduğunu göstermektedir. Ölçek maddelerinde herhangi bir ters kodlama bulunmamaktadır.

Kısa Semptom Envanteri

Kısa Semptom Envanteri (KSE) Derogatis (1992) tarafından Belirti Tarama Testi (SCL-90 ölçeği) üzerine temellendirilerek geliştirilmiştir. 53 maddelik bu envanter somatizasyon, obsesif-kompulsif, kişilerarası alınganlık, depresyon, anksiyete, hostilite, fobik-anksiyete, paranoid düşünceler, psikotizm alt ölçekleri ile bireylerin semptomlarını değerlendirmede kullanılır. KSE'nin Türkçeye uyarlama çalışmalarını Şahin ve Durak (1994)

gerçekleştirmiştir ve yapılan çalışmada alt ölçeklere ait güvenirlik katsayıları .70 ile .88 aralığında bulunmuştur (Şahin ve Durak, 1994). KSE’de yer alan ifadeler; 0’dan 4’e olacak şekilde 5’li Likert tipinde puanlanmaktadır. Ölçekte, 9 alt ölçek ve 3 global indeks yer almaktadır. Ölçeğin 9 alt ölçeği, Depresyon, Obsesif kompulsif bozukluk, Somatizasyon, Paranoid düşünce, Fobik anksiyete, Kişilerarası duyarlılık, Anksiyete bozukluğu, Hostilite ve Psikotizmdir. Ek maddelerde yeme içme bozuklukları, ölüm ve ölüm üzerine düşünceler, suçluluk duyguları ve uyku bozukluğunu kapsayan maddeler vardır. 3 global indeks ise sırayla Rahatsızlık Ciddiyet İndeksi, Belirti Toplam İndeksi ve Semptom Rahatsızlık İndeksi’dir. Ölçekten yüksek puan alınması, katılımcıların psikolojik semptom düzeylerinin yüksekliğini göstermektedir (Adagide Demirel ve ark., 2011). Bu araştırmada rahatsızlıkları incelemek hedeflenmemiştir. İki grubun semptom düzeylerini karşılaştırmak amaçlandığı için toplam puan kullanılmıştır.

İşlem

Çankırı Karatekin Üniversitesi Etik Kurulundan araştırma için gerekli izin alınmıştır. Demografik Bilgi Formu, Deprem Kaygı Ölçeği ve Kısa Semptom Envanteri soruları araştırmacılar tarafından Google Forms’a aktarılmıştır. Veri toplama formu sosyal medya aracılığıyla paylaşılmış ve hem çevrimiçi (184 katılımcı) hem de kâğıt-kalem (21 katılımcı) olarak veriler toplanmıştır. Veri toplama formunun başında katılımcılardan araştırmaya gönüllü katılımlarına dair bilgilendirilmiş onam alınmıştır. Formu yanıtlama süresi ortalama 7 dakikadır.

Verilerin Analizi

Çalışma nicel araştırma desenlerinden korelasyon ve karşılaştırma analizi kullanılarak yürütülmüştür. Araştırmada elde edilen veriler Sosyal Bilimler için İstatistik Paket Programı-SPSS kullanılarak analiz edilmiştir (IBM SPSS Statistics for Windows, Version 23.0.). Sürekli değişkenler arasındaki ilişkiler korelasyon analizi ile incelenmiştir. Kritik alfa değeri 0.05 olarak kabul edilmiştir. Bağımsız değişkenlerin (deprem bölgesinde yakına sahip olma, deprem sonrası günlük medya takibi) bağımlı değişkenler (deprem kaygısı düzeyi ve

semptom düzeyi) üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunup bulunmadığını belirlemek için 2 adet tek yönlü MANOVA yapılmıştır. Son olarak, çevrimiçi platformdan toplanan veri ile kâğıt kalem yöntemiyle toplanan veri arasında bir fark olup olmadığını bulabilmek için bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Her iki ölçek için de veri toplama yönteminin anlamlı bir farka neden olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($p>.05$).

Bulgular

Tablo 1

Demografik Bilgi Formu değişkenlerine göre DKÖ toplam puan ortalamaları, standart sapmalar ve frekanslar

Değişken	\bar{x}	SS	N
Cinsiyet			
Kadın	90.71	28.39	129
Erkek	66.63	23.95	76
Yaş			
18-25	85.34	29.41	96
26-40	85.23	29.15	60
41-50	70.43	29.14	35
51-60	71.00	19.00	14
Öğrenim Düzeyi			
İlkokul mezunu	84.89	41.22	9
Ortaokul mezunu	86.68	10.60	3
Lise mezunu	85.89	27.39	66
Önlisans mezunu	85.40	28.22	20
Lisans Mezunu	78.22	30.77	85
Lisansüstü mezunu	78.00	25.60	22
Medya Takibi			
Hiç	88.33	4.62	3
0-2 saat	77.00	24.86	18
2-4 saat	72.53	29.95	43
4-6 saat	78.30	29.88	40
6 saat üzeri	87.76	28.73	101
Yakınlık durumu			
Evet	84.41	30.99	93
Hayır	79.61	27.57	112
Suçluluk duygusu			
Hiç	65.09	21.47	43
Bazen	81.16	31.49	46
Ara sıra	75.26	25.05	39
Sıklıkla	94.87	28.56	63
Her zaman	94.43	26.04	14

Tablo 2

Demografik Bilgi Formu değişkenlerine göre KSE toplam puan ortalamaları, standart sapmalar ve frekanslar

Değişken	\bar{x}	SS	N
Cinsiyet			
Kadın	65.28	48.10	129
Erkek	45.74	42.56	76

Yaş			
18-25	71.34	49.34	96
26-40	48.07	41.82	60
41-50	46.94	44.00	35
51-60	37.21	35.67	14
Öğrenim Düzeyi			
İlkokul mezunu	66.44	61.66	9
Ortaokul mezunu	94.67	12.22	3
Lise mezunu	70.23	46.93	66
Önlisans mezunu	65.75	46.94	20
Lisans Mezunu	50.53	46.21	85
Lisansüstü mezunu	35.00	33.03	22
Medya Takibi			
Hiç	86.67	11.15	3
0-2 saat	57.78	37.46	18
2-4 saat	44.81	48.26	43
4-6 saat	54.48	42.54	40
6 saat üzeri	64.27	49.32	101
Yakınlık durumu			
Evet	67.23	45.15	93
Hayır	50.40	47.30	112
Suçluluk duygusu			
Hiç	44.23	42.39	43
Bazen	61.00	49.26	46
Ara sıra	42.10	31.63	39
Sıklıkla	71.14	50.02	63
Her zaman	76.07	44.55	14

Değişkenler arası korelasyonlar incelendiğinde ise, yaş ile deprem kaygısı ($r=-.21$, $p<.01$), diğer psikolojik semptomlar ($r=-.26$, $p<.01$) ve deprem sonrası suçluluk ($r=-.15$, $p<.05$) arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani kişilerin yaşları arttıkça deprem sonrası kaygı ve diğer psikolojik semptomlarda düşüş görülmüştür. Deprem sonrası suçluluk duygusuyla da deprem sonrası kaygı ($r=.35$, $p<.01$) ve diğer psikolojik semptomlar ($r=.20$, $p<.01$) arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kişilerin deprem sonrası suçluluk hisleri arttıkça deprem sonrası kaygıları ve diğer psikolojik semptomları da artmaktadır.

Bireylerin deprem sonrası kaygı ve diğer psikolojik semptomlarının deprem bölgesinde yakının bulunmasına ve medya takibine göre farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek için 2 adet tek yönlü çok değişkenli varyans analizi (MANOVA) yapılmıştır (Tablo 3). Bu analizlerde, deprem bölgesinde yakının bulunması ve günlük medya takibi

bağımsız değişkenlerken deprem sonrası kaygı ve psikolojik semptomlar bağımlı değişkenlerdir. Veriler analiz edildiğinde, bağımlı değişken ölçümü için normal dağılım varsayımının bazı gruplarda karşılanmadığı görülmüştür. Bu nedenle, grup ortalama puanları karşılaştırılırken analizlerin sağlamlığını artırmak için Pillai's Trace değerleri kullanılmıştır (Tabachnick ve Fidel, 2014). Varyans-kovaryans matrisleri homojenliği kontrol edilmiş ve bir ihlal bulunmamıştır (Box's $M = 5.01$, $p = .18$). Deprem bölgesinde yakının bulunup bulunmamasına göre deprem sonrası kaygıların ve diğer psikolojik semptomların farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için tek yönlü MANOVA yapılmıştır ve analiz sonucunda grupların birleştirilmiş bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı farklılıklarının olduğu görülmüştür. [$F(2, 202) = 3.75$, $p = 0.03$, Pillai's Trace = 0,04, $\eta^2 = .04$]. Deprem bölgesinde yaşayan yakını bulunan ve deprem bölgesinde yaşayan yakını bulunmayan katılımcılar arasında deprem sonrası kaygı düzeyi açısından anlamlı bir fark yokken [$F(2,202)= 1.38$, $p= 0,24$] deprem sonrası diğer psikolojik semptomlar açısından anlamlı farklılık [$F(2,202)= 6.70$, $p= 0.01$] gözlenmiştir (Evet $Ort=67,23$, $SS=45,15$, Hayır $Ort= 50,40$, $SS= 47,29$).

Deprem sonrası medya takibine göre deprem sonrası kaygıların ve diğer psikolojik semptomların farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için tek yönlü MANOVA yapılmıştır ve analiz sonucunda medya takip sıklığının bağımlı değişkenler üzerinde anlamlı farklılıklarının olmadığı görülmüştür [$F(2, 199)= 241$, $p= 0,00$, Pillai's Trace= 0,71]. Bağımlı değişkenler için sonuçlar ayrı ayrı incelendiğinde, deprem sonrası kaygı, medya takibine göre göre istatistiksel olarak anlamlıyken [$F(2, 199) = 2.51$, $p = 0.04$] deprem sonrası diğer psikolojik semptomlar istatistiksel olarak anlamlı değildir [$F(2, 199) = 1,65$, $p = 0.16$]. Deprem sonrası kaygıda medya takip sıklığına göre hangi grupların birbirinden farklılaştığını görebilmek için ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Deprem sonrası medyayı günlük olarak 2-4 saat takip edenle 6 saat ve üzeri takip eden arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık çıkmıştır. 6 saat ve üzeri medya takibi yapan katılımcıların ($Ort=87,76$, $SS=28,73$) deprem sonrası kaygı

düzeyleri 2-4 saat medya takibi yapan katılımcılara ($Ort=72,53$, $SS=29,95$) kıyasla yüksek bulunmuştur.

Tablo 3

Bireylerin deprem sonrasındaki kaygı ve diğer psikolojik semptomlarının deprem bölgesinde yakının bulunup bulunmamasına ve deprem sonrası medya takibine göre karşılaştırılması

Bağımlı değişkenler	Bağımsız değişkenler		Ort.	SS	N	F
Deprem sonrası kaygı	Deprem bölgesinde yakının bulunması	Evet	84.41	30.99	93	1,38
		Hayır	79.61	27.57	112	
	Medya takibi	Hiç	88.33	4.62	3	2,51
		0-2 saat	77.00	24.86	18	
		2-4 saat	72.54	29.95	43	
		4-6 saat	78.30	29.88	40	
		6 üstü	87.76	28.73	101	
Deprem sonrası kısa semptomlar	Deprem bölgesinde yakının bulunması	Evet	67.23	45.15	93	6,70
		Hayır	50.40	47.29	112	
	Medya takibi	Hiç	86.67	11.15	3	1,65
		0-2 saat	57.78	37.46	18	
		2-4 saat	44.81	48.26	43	
		4-6 saat	54.48	42.54	40	
		6 üstü	64.27	49.32	101	

*p < .05

Tartışma ve Sonuç

Mevcut çalışmada, deprem bölgesinde yakına sahip olma değişkeninin semptom düzeyi üzerindeki etkisi anlamlı bulunurken deprem kaygısı üzerindeki etkisi anlamlı bulunamamıştır. Afet gibi travmatik bir olayı dolaylı olarak deneyimleyen bir bireyde, olayı doğrudan deneyimleyen bireyin göstermiş olduğu belirtilere benzer belirtiler görülebilmektedir (Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018). Figley (1995), bu benzerliğin neredeyse aynı olduğunu belirtmiştir (akt. Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018). Yapılan çalışmada da deprem bölgesinde yakını olan bireylerin depremi doğrudan deneyimleyen bireylerle benzer düzeyde ve deprem bölgesinde yakını olmayan bireylere göre daha yüksek düzeyde semptom ve

deprem kaygısı yaşamaları öngörülmüştür. Deprem kaygısında deprem bölgesinde yakına sahip olma değişkeni bakımından anlamlı fark bulunamamıştır. Depremi gerçekleştirdiği tarihin üzerinden belli bir süre geçtikten sonra katılımcılardan verilerin toplanmaya başlanması bu sonucu etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Medya takibi değişkeni ele alındığında; deprem kaygısının medya takibi sıklığına göre değiştiği görülmüştür. Burada dikkat çeken nokta kişilerin günlük medya takibi 6 saati aştığında deprem kaygı düzeyinin en yüksek olduğudur. Bu veriler ışığında günlük medya takibinin belirli düzeyde deprem kaygısını azaltmada işlevsel olduğu, ama bilgilere daha fazla maruz kaldıkça deprem kaygısının arttığı değerlendirilmiştir. Depremle birlikte yaşanan güvenli alanların tahrip olduğuna tanıklık etmek, kişilerdeki temel güven duygusunun da zedelenmesine yol açabilmektedir. Güven duygusundaki bu zedelenme, iletişim araçları tarafından aktarılan bilgilerin doğruluğunun ve yeterliliğinin sorgulanmasını güçleştirebilir (Uğuz, 2023). Coombs'un kriz iletişimi teorisinde, oluşan bilgi boşluğunun hızlı ve doğru bir şekilde giderilmesi etkili kriz yönetiminde önemli bir adımdır (Coombs, 2001). 6 Şubat depremlerinde AFAD tarafından yayınlanan basın bültenlerinin analiz edildiği nitel bir çalışmada, paylaşılan basın bültenlerinin içerisinde yer alan açıklamaların, Coombs'un kriz iletişimi teorisi perspektifinde yeterli olmadığı sonucuna ulaşılabileceği belirtilmiştir (Yıldırım, 2023). Buradan yola çıkarak deprem gibi bir kaos ortamında bilgilerin doğruluğunu teyit edecek bir vaktin olmayışına karşın yoğun ancak yetersiz ve ajite bir bilgi bombardımanına maruz kalmanın, belirsizlikle beraber kaygıya da yol açabileceği düşünülmektedir. 6 Şubat depremlerinde yapılan gazete haberlerinin içeriklerinin eleştirel söylem analizi ile incelendiği bir çalışmada; bazı haber içeriklerinde dramatisenin ön planda olduğu duygusal aktarımlara sıklıkla başvurulduğu görülmektedir (Erdoğan ve Kaya, 2023). Haberlerde yer verilen görseller incelendiğinde de benzer şekilde enkaz altında kalan vatandaşların fotoğraflarının, duygusal bir kurgu ile ele alındığı düşünülmektedir (Erdoğan ve Kaya, 2023). Ulusal televizyon ana haber bültenlerinde depremin yer aldığı haberlerin incelendiği bir başka içerik analizi çalışmasında, haberlerde dramatik bir anlatıma ek dehşet,

felaket sözcüklerinin dikkat çektiği tespit edilmiştir (Batur, 2023). Haberlerde kullanılan görseller açısından değerlendirildiğinde; çocukların yer aldığı kurtarılmaya sahnelere ve ağlayan depremzede görüntülerine sıklıkla yer verilmesinin dikkat çeken diğer önemli noktalardan biri olduğu belirtilmiştir (Batur, 2023). Olayları anlamlandırma sürecinde yaşanan karmaşa, bu ve benzeri tetikleyici görseller ve sesler ile birleştiğinde depremi dolaylı yoldan deneyimleyen bireylerde kaygının ön plana çıkmasının olası olduğu düşünülmektedir.

Daha genel bir açıdan bakıldığında, deprem gibi travmatik bir olayın ardından bireyler aracılığıyla toplumlar üzerinde oluşacak etkinin ne denli travmatik olacağını belirlemede, bu süreçte kullanılan söylemler ve dil önemli birer göstere olabilmektedir (Tunca Kömürcü, 2022). Bu bağlamda araştırmada medya takibi ile bağlantılı olabileceği düşünülen suçluluk değişkeni incelendiğinde medya takibi değişkenine göre suçluluk duygusu yaşama sıklığı toplam puanlarında anlamlı bir fark bulunmuştur. Deprem sonrasında yaşama devam eden kişilerde yaşanan kayıplar ve acılar nedeniyle kendini suçlama davranışlarına ve buna eşlik eden “Acaba elimden gelen bir şeyler vardı da ben kaçındım mı?”, “Onlar orada soğukta göçük altında iken ben burada yemek yiyemem, rahat uyuyamam!” vb. suçluluk düşüncelerine rastlanabilmektedir (Uğuz, 2023). Bu düşüncelerin oluşması oldukça doğarken medya aracılığıyla servis edilen haberlerin oluşan suçluluk duygularını tetikleyerek ve yoğunlaştırarak bu duyguların kronikleşmesine zemin hazırlayabileceği düşünülmektedir.

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde deprem sonrası günlük medya takibini “Hiç” ve “6 saat üzeri” olarak belirten katılımcıların suçluluk duygusu yaşama sıklıklarının diğer katılımcılara (2-4 saat ve 4-6 saat medya takibi yapan) kıyasla daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Süreç hakkında bilgi takibinin olmaması durumu ile bilgiye fazla maruz kalma durumlarında suçluluk duygusu yaşama sıklığı benzer düzeyde ortaya çıkmaktadır. Bu noktada deprem sonrası medya takibinin olmaması ile çok yüksek olmasının benzer etkilere neden olabileceği değerlendirilmektedir. Ülkede yaşanan ciddi felaketlerden sonra (deprem, sel, KOVİD-19 salgını gibi) psikolojik olarak sağlıklı bir bireyden beklenen onun bu olaylara ilgi göstermesi ve çeşitli mecralardan olup bitenleri takip etmesidir. Tamamen kayıtsız

kalmak ve hiçbir şekilde medyayı takip etmemek de psikolojik anlamda bir soruna işaret edebilir. Mevcut çalışmanın bulgusu bu bağlamda değerlendirilebilir.

Medya takibi ile semptom düzeyi arasında ise anlamlı fark bulunamamıştır. 6 Şubat depremi gibi toplumun genelini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen afetler sonrasında depremin gerçekleştiği bölgede olmayan kişilerde de yoğun psikolojik tepkilere rastlanabilmektedir (Kuman Tunçel, 2023). Buradan yola çıkılarak medya takibinin semptom düzeyi üzerinde etkili olması beklenirken herhangi bir anlamlı farklılaşmaya rastlanmamıştır. Psikolojik semptomların depremi doğrudan deneyimleyen insanlarda daha çok olabileceği, sadece medyadan takip edenlerde psikolojik rahatsızlığa varan bir semptom sergileme olasılığının daha düşük olabileceği tahmin edilmektedir.

Medya, afetler sırasında ve sonrasında topluma ulaşma aşamasında yardıma ulaşma yolları gibi önemli bilgilere erişmekte ve topluma ulaşmakta önemli bir yer tutmaktadır. Medya, önemli faydasının yanı sıra çeşitli nedenlerden ötürü kaygıya ve korkuya sebebiyet verebilmektedir (Aksu Tanık ve Davas, 2021). Bu olumsuz etkiyi azaltabilmek adına, afet öncesinde kapsamlı bir medya planının oluşturularak medya görevlilerinin özellikle haber içeriklerinin topluma duyarlı bir şekilde hazırlanması noktasında bilinçlenmesi sağlanmalıdır. Kitle iletişim araçları başta olmak üzere afet ile ilgili topluma bilgi verilirken afet bölgelerinin veya afetten etkilenen bireylerin kişisel bilgilerinin ve görüntülerinin yayınlanması sonucu buna maruz kalan bireylerde kaygı, suçluluk gibi olumsuz durumların oluşabileceği unutulmamalıdır. Medyada ve sosyal medyada ajite deprem görüntüsü ve seslerinin servis edilmesinin hedef kitlede ikincil travma oluşmasına neden olabileceği göz önünde bulundurulmalıdır (Gezgin, 2023).

Sarman (2023), insanların kriz durumlarında popülerliği ve hızlı iletişim sağlaması nedeniyle sosyal medya kullanımlarının arttığını belirtmiştir (Sarman, 2023). Mitomo ve meslektaşları (2012) Japonya’da yaptıkları bir araştırmada medyanın afet bölgesinde olmayan kişileri de afet sonrası süreçte çeşitli eylemlerde bulunma konusunda teşvik ettiği sonucuna ulaşmıştır (Mitomo ve ark., 2012). Medyanın kullanımı ve bu kullanımın insanlar üzerindeki

etkisinin artışı göz önüne alındığında alanyazında değişen güncel durumu dikkate alan çalışmalara yeterince rastlanmamaktadır. Afet dönemlerinde bu durumu da dikkate alarak depremi dolaylı olarak deneyimleyen kişileri kapsayan araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Gerek medya gerek de diğer yollarla çok fazla sayıda insanı doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen 6 Şubat depremi, toplumun genelinde derin izler bırakmıştır. 6 Şubat depremleri sonrasında depremi doğrudan deneyimlemeyen bireyler üzerindeki ilk psikolojik etkileri incelemek amacıyla yapılan bir araştırmada katılımcılardan afet sonrası süreci değerlendirmeleri istenmiştir (Gören, 2023). Katılımcılardan alınan şu ifadeler depremin bireyler üzerindeki yıkıcı etkilerini gözler önüne sermektedir:

“Deprem duygularımızı kontrol edemeyeceğimiz düzeyde fazla etkiledi.

Özellikle sosyal medyada depremle ilgili haberler acıma, aşırı üzüntü, gözyaşlarımıza hâkim olamama, uykuda bizim de başımıza böyle bir şey gelirse korkusu ve bu yüzden sürekli tedirgin olma gibi olumsuz duygu düşünceler 20 gün civarı devam etti.” (Gören, 2023).

“İlk olarak çaresizlik en belirgin olumsuz duygu olabilir. Yardıma muhtaç insanlara karşı elinden hiçbir şey gelmemesinin yarattığı acı. Sosyal medyada gördüğüm videolar, yardım çılgınlıkları, orada kaybettikleri yakınları yanında feryat eden insanlar onlarla bir anlığına empati yapmaya dayanamamak. Sonrasında sabah felaketin büyüklüğünü kavrayamamışken yaptığım kahvaltının, dışarda kar yağarken evin sıcaklığının vicdanımda yarattığı sızı ama en son olarak öfke çok büyük bir öfke.” (Gören, 2023).

Bu etkilerin yeterince iyileştirilmeden rafa kaldırılması durumunda gelecek nesillere de tesir edebileceği gibi yapılacak müdahaleler, toplumun hem şu andaki hem de gelecekteki psikolojik sağlığı üzerinde etkili olacaktır (Kuman Tunçel, 2023). Müdahalelerde dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta ise deprem gibi kitlesel bir travmanın toplumda yeni bir anlam ve kimlik oluşumu sağlayabilecek olmasıdır. Depremin tüm bu sosyal ve psikolojik etkilerinin uzun soluklu ve geleceğimize tesir edebilecek etkileri değerlendirildiğinde,

toplumun genelini kapsayan, deprem öncesi-sırası ve sonrasında bilinçliliği arttıracak ve en önemlisi depremden doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilenen her bireyin hassasiyetlerini dikkate alan medya ve iletişim dilini barındıran bir afet kültürü oluşturabilmek gelecekteki depremlerin hasarını en aza indirmemiz için elzemdir.

Deprem kaygısı ve psikolojik semptom düzeyinde cinsiyetin etkisi incelendiğinde, kadınların deprem kaygısı ve semptom düzeylerinin erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu bulgu alanyazında kaygı düzeyi ile ilgili cinsiyetler arası farkı inceleyen araştırma bulgularıyla uyumludur (Bayraktar ve ark., 2014; Şalcıoğlu, 2003; Tunca ve Baloglu, 2022). Türkiye’de üniversite öğrencilerinin ruhsal belirti düzeyleri ve bunu etkileyen değişkenleri saptamak adına 1015 katılımcı ile gerçekleştirilen bir araştırmada Kısa Semptom Envanteri kullanılarak elde edilen sonuçlara göre kadın katılımcıların kaygı düzeyleri erkeklere kıyasla daha yüksek bulunmuştur (Bayraktar ve ark., 2014). Alanyazında cinsiyetler arasında rastlanan bu farkı deprem bağlamında inceleyen araştırmalarda da cinsiyet değişkeninde benzer farklılıklara rastlanmıştır. 6 Şubat depreminden sonra, Türkiye’de yaşayan ve depreme dolaylı olarak maruz kalan yetişkin bireyler ile yapılan bir araştırmada kadın katılımcıların depresyon düzeylerinin, erkek katılımcılara kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Cengiz ve Peker, 2023). Kılıç ve Ulusoy’un 1999 depremini doğrudan deneyimleyen 430 katılımcının travmatik stres belirtilerini çeşitli değişkenlere göre inceledikleri araştırmada da benzer şekilde cinsiyet ile stres belirtileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Erkeklere kıyasla kadınların, olası travma sonrası stres ve depresyon belirti düzeyleri daha yüksektir (Kılıç ve Ulusoy, 2003). 420 üniversite öğrencisinin katıldığı ve depremin psikolojik etkilerinin araştırıldığı bir başka çalışmada da benzer şekilde kadınların erkeklere oranla travma sonrası stres ve semptom belirtilerinin daha çok olduğu gözlemlenmiştir (Altun, 2018).

Ayrıca, deprem kaygısı ve psikolojik semptomlar ile yaş değişkeni arasındaki korelasyonlar incelenmiştir. Deprem kaygısı ile psikolojik semptomlar arasında anlamlı düzeyde pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Yaş değişkeninin ise deprem kaygısı ve

psikolojik semptomlar ile negatif yönlü ilişkisi olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaşları arttıkça deprem kaygısı ve semptom düzeyi azalmaktadır. Cengiz ve Peker (2023) 6 Şubat depremine dolaylı olarak maruz kalan 18-35 yaş arası yetişkin bireylerin depresyon puanı ortalamalarının, 36 yaş ve üzeri bireylerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır (Cengiz ve Peker, 2023). Bu bulgu, yaş değişkeni ile semptom düzeyi arasında bulunan ilişkiyi desteklemektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların öğrenim durumları incelendiğinde ise eğitim seviyesi lise düzeyinde olanların psikolojik semptomları, lise üstü eğitim seviyesindeki katılımcılara kıyasla daha fazladır. Bu durumun lise eğitim seviyesi sonrası artan farkındalık ile baş etme becerilerinin daha fazla gelişmiş olma ihtimalinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Kılıç ve Ulusoy'un (2023) yaptığı araştırmada düşük eğitim düzeyinin depremi doğrudan deneyimleyen kişilerde travma sonrası stres belirtilerini yordadığı sonucu elde edilmiştir. Bu sonuç göz önüne alındığında, depremi dolaylı olarak deneyimleyen bireyler arasında da öğrenim düzeyi ile semptom düzeyinin farklılaştığı sonucunun bulunmasının beklenen bir sonuç olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırma verilerinin büyük kısmının çevrimiçi ortamda toplanmış olması çalışmanın bir sınırlılığıdır. Bir diğer sınırlılık ise, depremin gerçekleştiği tarihin üzerinden 5 ay geçtikten sonra katılımcılara ulaşılmış olmasıdır. Geçen süre zarfında deprem kaygısında ve semptom düzeylerinde azalmaların olabileceği, bu sonucun oluşmasında yapılan araştırmanın nicel ve kesitsel bir çalışma olmasının da etkili olabileceği düşünülmektedir. Mevcut çalışma, deprem sonrasında kaygı ve semptomlarda zaman içinde gerçekleşen değişiklikler hakkında bilgi vermediğinden boylamsal ve nitel çalışmalar, deprem sonrasındaki süreç hakkında daha kapsayıcı bilgiler sunacaktır. Bu kapsayıcılığı arttırabilmek adına bireylerin depremi algılayış şekillerinin, depreme dair düşünceleri ve tutumlarının nitel araştırmalar aracılığıyla ele alınması önerilmektedir. Alanyazın incelendiğinde elde edilen verileri doğrulayan veya yanlışlayan araştırmalar bulmak noktasında zorluk yaşanmıştır. Doğal afetleri doğrudan

deneyimleyen bireyler ile dolaylı olarak deneyimleyen bireylerin benzer yöntemlerle karşılaştırıldığı daha çok araştırmaya gerek duyulduğu görülmüştür.

Sınırlılıklara ek olarak bu çalışmanın birçok güçlü yanı vardır. Doğal afetler sonrasında psikolojik semptomların çeşitli demografik değişkenlerden etkilendiği bilinmektedir (Cengiz ve Peker, 2023). Ancak bu değişkenleri dikkate alan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada, depremi dolaylı olarak deneyimleyen bireylere odaklanmanın yanı sıra medya takibi, deprem bölgesinde bir yakına sahip olma ve suçluluk değişkenleri de ele alınmıştır. Çalışmanın özgünlüğünü artıran bir diğer unsur 6 Şubat depremi sonrasında deprem kaygısını ölçmeye yönelik geliştirilen Deprem Kaygı Ölçeği'nin kullanılmasıdır. Doğal afetler sonrasında oluşan duygusal tepkilerin ölçülmesi ve tanımlanması, geliştirilecek müdahale programları ve eğitimler için dayanak oluşturmaktadır (Bal ve Akgül, 2023). Bu çalışmadan elde edilen bulguların da bu amaca hizmet ederek alanyazına katkı sunması beklenmektedir. Bunun dışında Deprem Kaygı Ölçeği'nin kullanıldığı farklı çalışmalarla sonuçların desteklenmesi önerilmektedir. Alanyazın incelendiğinde bu konudaki çalışmaların az olmasının yanında Türkiye'yi kapsayan araştırmaların eksikliği dikkat çekmektedir. Türkiye'nin toplumsal değer ve normlarına uygun olarak değişkenlerin ele alındığı ve buna göre yorumlandığı çalışmalar, tanımlama ve önleme noktalarında önem taşıyacaktır.

Son olarak alanyazın taraması aşamasında travma psikolojisi alanında yapılmış olan çalışmalarda, ikincil travma, dolaylı travmatizasyon, ikincil travmatik stres gibi terimlerin birbiri yerine kullanımının bir kavram kargaşası yarattığı görülmüştür (Kahil ve Palabıyıkoglu, 2018). Alanda çalışan kişilerin bir araya gelerek bu kavramlar özelinde bir dil bütünlüğünü sağlamaya çalışmalarının alanda halihazırda yürütülen ve yürütülecek olan araştırmalar için önemli olduğu düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkür: 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen depremler neticesinde yaşamını kaybeden tüm insanlarımızın anısı önünde saygıyla eğiliyor, depremden etkilenen tüm insanlarımızı sevgi ve dayanışma ile kucaklıyor ve süreç boyunca görev alan kurum, kuruluş, meslek elemanı ve insanlarımıza, alanda araştırma yaparak bilimsel bilgiler ışığında önümüzü aydınlatmaya çalışan tüm araştırmacılara teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Etik Kurul Onayı: Bu çalışma için etik kurul onayı, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Fen, Matematik ve Sosyal Bilimler Etik Kurulu/Komitesinden 14/06/2023 tarihli 33 sayılı karar ile alınmıştır.

Yazar Katkıları: Fikir/Kavram/Tasarım: **E.Y., R.Y.** Veri Toplama ve/veya İşleme: **E.Y., R.Y.** Analiz ve/veya Yorum: **E.Y., R.Y. ve A. Ç. S.** Kaynak Taraması: **E.Y., R.Y.** Makalenin Yazımı: **E.Y., R.Y. ve A. Ç. S.** Eleştirel İnceleme: **A.Ç.S.** Onay:?

Bilimsel yazılarda yapay zekâ kullanım beyanı: Yapay zekâ kullanılmamıştır.

Kaynakça

- Altun, F. (2018). Afetlerin ekonomik ve sosyal etkileri: Türkiye örneği üzerinden bir değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 2(1), 1-15.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/496607>
- Bal, F. ve Akgül, Ö. (2023). Deprem kaygısı ölçeği geliştirme çalışması. *The Journal of Academic Social Science*, 7(139), 77-96.
<https://asosjournal.com/?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=01d42503-3583-41ff-875f-3693cb2f7b67.pdf&key=68461>
- Baloğlu, M., Harris, M. B. ve Karagözoğlu, C. (2005). The Psychological effects of an earthquake on Turkish college students. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(2), 125-136. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/93049>
- Batur, M. (2023). 6 Şubat 2023 depremlerinin ulusal televizyon ana haber bültenlerinde sunumu: Bir içerik analizi çalışması. *Türkiye Medya Akademisi Dergisi*, 3(6), 216-235. <https://www.turkiyemedyaakademisi.com/index.php/tumader/article/view/108/85>
- Bayraktar, G., Tozoğlu, E. ve Acar, K. (2014). Öğretmen adaylarının kaygı düzeyleri üzerinde spor ve farklı değişkenlerin etkisi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(1), 305-315. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/68281>
- Bıçakçı, A. B. ve Ergüney Okumuş, E. (2023). Deprem psikolojik etkileri ve yardım çalışanları. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 14(1), 218-248.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3183913>
- Bozkurt, V. (2023). Deprem toplumsal boyutu. *Avrasya Dosyası Dergisi*, 14(1), 89- 111.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3167815>
- Cengiz, S. ve Peker, A. (2023). Deprem sonrası yetişkin bireylerin depresyon düzeylerinin incelenmesi. *TRT Akademi*, 8(18), 652-668.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3061898>
- Coombs, W. T. (2001). Teaching the crisis management/communication course. *Public Relations Review*, 27(1), 89-101.
https://www.academia.edu/340561/Teaching_the_Crisis_Management_Communication_Course
- Demirel, S. A., Eğlence, R. ve Kaçmaz, E. (2011). Üniversite öğrencilerinin ruhsal durumlarının belirlenmesi. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 1(1), 18-29. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/184867>

- Demiröz, K. (2020). Afet kriz yönetiminde sosyal medyanın işlevselliği ve zararları üzerine bir inceleme. *Resilience*, 4(2), 293-304. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1098774>
- Erdoğan, M. ve Kaya, S. (2023). Haberde söylem farklılıkları: 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri haberleri üzerine bir analiz. *Afet ve Risk Dergisi*, 6(3), 1074-1096. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3035810>
- Gezgin, U. B. (2023). Deprem sonrası psikoloji: Değiniler ve öneriler. M. Öztürk ve M. Kırca (Ed.), *Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası için akademik öneriler (1.baskı)* içinde (s.345- 354). Özgür Yayınları.
- Gören, A. B. (2023). Afet sonrası ikincil travmatik stres ve dini başa çıkma: Kahramanmaraş depremi örneği. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 80-100. <http://marife.org/en/download/article-file/3073886>
- İri, R. (2023). 2023 Türkiye deprem sürecinde yaşanan ve gelişen olaylarda sosyal medya kullanımının önemi: Niğde ve yöresi sosyal medya kullanıcılarına yönelik bir araştırma. *Uşak Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(1), 44-66. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3128489>
- Karakuş, U. (2014). Depremi yaşamış ve yaşamamış öğrencilerin deprem algılarının, metafor analizi ile incelenmesi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 18(29), 97-116.
- Kılıç, C. ve Ulusoy, M. (2003). Psychological effects of the November 1999 earthquake in Turkey: an epidemiological study. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 108(3), 232-238. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1034/j.1600-0447.2003.00119.x>
- Kuman Tuncel, O. (2023). Deprem, Kitlel Travma ve Sonrası. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 60(2), 97 - 98.
- Mitomo, H., Otsuka, T. ve Kimura, M. (2012). The role of media and ICT to motivate people to take post-quake recovery action: An evidence of the Pythagorean Effect. In Proceedings of the 19th Biennial Conference of the International Telecommunications Society (ITS): Moving Forward with Future Technologies: Opening a Platform for All, Bangkok, Thailand.
- Örs Gevrekci, A. ve Çırakoğlu, O. C. (2017). Suçluluk ve utanç duyguları üzerine kavramsal, nöropsikolojik ve psikopatolojik bir derleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(40), 89-105. <https://psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpy1301996120170000m000020.pdf>
- Özel, Y., Türkleş, S., ve Erdoğan, S. (2020). Üniversite öğrencilerinde ruhsal durumun incelenmesi. *JAREN*, 6(2), 220-8. https://jag.journalagent.com/jaren/pdfs/JAREN-41033-ORIGINAL_RESEARCH-TURKLES.pdf

- Özkan, B. ve Çetinkaya Kutun, F. (2021). Afet psikolojisi. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 8(3), 249-256.
- Sarman, A. (2023). Depremde medya/sosyal medya kullanımı ve yapılan haberlerin çocuklar üzerindeki etkisi. M. Öztürk ve M. Kırca (Ed.), *Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası için akademik öneriler (1.baskı)* içinde (s.389-399). Özgür Yayınları.
- Şahin, N. H. ve Durak, A. (1994). Kısa semptom envanteri (brief symptom inventory-bis): Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.
- Şalcıoğlu, E., Başoğlu, M. ve Livanou, M. (2003). Long-term psychological outcome for non-treatment-seeking earthquake survivors in Turkey. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 191(3), 154-160. https://www.researchgate.net/publication/313203153_Two-year_psychological_outcome_in_survivors_of_earthquake_in_Turkey
- Tabachnick, B. G., ve Fidell, L. S. (2014). *Using Multivariate Statistics (6th ed.)*. Pearson Education.
- Tanık, F. A., Davas, A. ve Akademi, T. (2021). Kitlesel travmalarda halk sağlığı yaklaşımı. A. Başterzi ve Ş. Yüksel (Ed.), *Kitlesel travmalar ve afetlerde ruhsal hastalıkları önleme, müdahale ve sağıltım kılavuzu (1.baskı)* içinde (s. 31-51). Türkiye Psikiyatri Derneği Yayınları.
- Tunca Kömürcü, A. B. (2022). Bireysel ve kültürel travma tarihinin ilişkiselliğı. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (10), 95-106. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2703532>
- Tunca, A. ve Baloğlu, M. (2022). Psychological symptoms and help-seeking behaviors in emerging adulthood. *AÇÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 142-153. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2454095>
- Uğuz, Ş. (2023). Depremlerin görünmez yıkımı: İnsanların psikolojik sağlığı üzerindeki etkileri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 17(1), 6-9. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2976387>
- Vural, A. M., Boztepe Taşkıran, H., Türkoğlu, S., Sarı, M., Maral, T., Keskin, R. K., Koparan, E., Yüncüoğlu, B, Gülnar, M., Şahin, H., Ünlü, T. ve Ağca, M.E. (2022). İnternet gazetelerinde depremin haberleştirilmesi: Türkiye'nin en çok ziyaret edilen haber sitelerinde deprem içerikli haberlerin risk iletişimi bağlamında analizi. *Yeni Medya*, 7(13), 25-54. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2406990>
- Yanboluoğlu, Ö. (2019). İkincil travmatik stresin meslek elemanları üzerindeki etkileri: Bir derleme çalışması. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(36), 141-164. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/617904>

Yelboğa, N. (2023). Kahramanmaraş depremi özelinde travmatik yas ve sosyal hizmetin yas danışmanlığı müdahalesi. *Uluslararası Toplumsal Bilimler Dergisi*, 7(1), 97-121.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2964801>

Yıldırım, A. (2024). Afet yönetiminde kriz iletişimi: Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) tarafından 2023 Kahramanmaraş depremlerinde yayınlanan basın bültenlerinin analizi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 1-23.

<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3578450>

Extended Abstract

On 06.02.2023, after the earthquakes that caused damage and losses in 11 provinces in Türkiye, studies were conducted to examine the effects of the earthquake at individual and societal levels. Bozkurt (2023) stated in his study that people complained of stress, fear and depression.

In addition to those directly affected by the earthquake, the effects of the earthquake have a negative psychological impact on many segments of society. According to Gören's (2023) study, people living outside the earthquake zone also experienced fear of earthquake, empathy with earthquake victims, sadness, helplessness, guilt and disturbances in sleep patterns after the February 6 earthquake.

As a result, people may feel guilt, stress and anxiety in the face of the disaster they witness. It is normal for people to feel these emotions when the community witnesses a natural disaster, but the frequency and intensity of these emotions are important. Studies examining post-earthquake effects generally focus on earthquake victims. However, how the earthquake affected people living outside the earthquake zone should also be examined.

As stated in the study of Vural et al. (2022), the media focuses on explanatory visuals rather than informative content about earthquakes. In addition to the media, empathy and other factors can cause people to be affected even if they are not victims of earthquakes. From this point of view, this study aimed to investigate earthquake anxiety and related symptoms in individuals living outside the earthquake zone after the 6 February earthquake.

Method

Participants

205 participants between the ages of 18 and 60 (mean age = 31.19) were included in the study. 129 (62.9%) of the participants (62.9%) were female and 76 (37.1%) were male. The participants resided outside the provinces where the 6 February 2023 earthquake occurred.

Materials

Demographic Information Form

This form was created by the researchers to measure earthquake-related issues such as having a relative in the earthquake zone, daily media monitoring and feelings of guilt.

Demographic information such as gender, age and education level were also collected from the participants.

Earthquake Anxiety Scale (Deprem Kaygı Ölçeği)

This scale was developed by Bal and Akgül to measure earthquake anxiety after the February 2023 earthquakes. While the higher score obtained from the scale indicates that earthquake anxiety is high, the lower score obtained from the scale indicates that earthquake anxiety is low. The reliability of the scale was determined as .87 (Bal & Akgül, 2023).

Brief Symptom Inventory (Kısa Semptom Envanteri)

This inventory developed by Derogatis based on the Symptom Screening Test (SCL-90 scale) consists of somatisation, obsessive-compulsive, interpersonal sensitivity, depression, anxiety, hostility, phobic-anxiety, paranoid thoughts, psychoticism subscales. The higher scores obtained from the scale indicate an increase in the symptoms of the individual (Adagide Demirel et al., 2011).

Results

MANOVA was conducted to find out whether post-earthquake anxiety and psychological symptom levels differed according to the independent variables of having relatives in the earthquake zone and daily media monitoring after the earthquake. For the dependent variable measurement, the assumption of normal distribution was not met in some groups. Therefore, Pillai's Trace values were analysed. The homogeneity of variance-covariance matrices was checked and no violation was found (Box's M = 5.01, $p = .17$).

According to results of MANOVA analysis, the presence of a relative in the earthquake zone was found to have a statistically significant effect on earthquake anxiety and psychological symptoms [$F(2, 202) = 3.74$, $p = 0.02$, Pillai's Trace = 0.04]. When the effects of the variables were analysed separately, it was found that the effect of having a relative in

the earthquake zone on the level of earthquake anxiety was not statistically significant [$F(2,202) = 1.38, p = 0.24$], but the effect on the level of psychological symptoms was statistically significant [$F(2,202) = 6.70, p = 0.01$].

Furthermore, MANOVA conducted to examine the effect of post-earthquake media monitoring on dependent variables. According to results, no significant effect were found on dependent variables [$F(2, 199) = 241, p = 0.00$, Pillai's Trace = 0,71]. However, when the variables were analysed separately, the effect of post-earthquake media monitoring on earthquake anxiety level was found significant [$F(2,199) = 2.51, p = 0.04$].

Discussion

The study found that individuals indirectly affected by an earthquake and those with relatives in the affected area exhibited similar symptoms, aligning with previous literature (Kahil & Palabıyıkoglu, 2018). However, no significant link was found between having relatives in the earthquake zone and earthquake anxiety, possibly due to the timing of participant outreach post-disaster. Additionally, earthquake anxiety was highest among those who monitored media for over 6 hours daily, suggesting that while some media exposure may reduce anxiety, prolonged exposure can increase it.

A literature review of studies conducted after the 6 February earthquake reveals that press releases often lack sufficient content for crisis communication, focusing instead on dramatised emotional images (Batur, 2023; Erdoğan & Kaya, 2023; Yıldırım, 2023). This situation may lead to increased anxiety due to uncertainty. When the guilt variable associated with media monitoring was examined, a significant difference was found between the total scores of media monitoring and the frequency of experiencing feelings of guilt. In detailed analysis, it was observed that participants who reported daily media monitoring as 'none' or 'more than 6 hours' after the earthquake experienced higher feelings of guilt compared to other participants. The results suggest that lack of media monitoring and excessive media monitoring may have similar effects after the earthquake. No significant difference was found between media monitoring and psychological symptoms. It is hypothesized that those directly

affected by the earthquake experience more prominent symptoms than those who followed the events through media.

When the effect of gender on earthquake anxiety and psychological symptom levels was examined, it was observed that women had higher levels of earthquake anxiety and symptom levels than men. As the age of the participants increased, the level of earthquake anxiety and psychological symptoms decreased. It was found that individuals with high school education level had higher levels of psychological symptoms than those with post-secondary education level.